

Het West-Vlaams Etymologisch Woordenboek (WVEW) en het Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams Etymologisch Woordenboek (OVEW)

Jacques Van Keymeulen

Het gaat met de traditionele dialecten de laatste jaren niet zo goed; met de belangstelling ervoor gaat het echter schitterend. Er wordt steeds meer geschreven, gezongen en theater gespeeld in het dialect. Naarmate iets verdwijnt, neemt de belangstelling ervoor blijkbaar toe. Ook het aantal plaatselijke dialectwoordenboeken gaat in stijgende lijn.

De dialectwoordenverzamelaars hebben doorgaans ook veel belangstelling voor de herkomst van de woorden. De meeste amateur-lexicografen hebben zich gelukkig verre gehouden van etymologische beschouwingen omtrent de woordenschat, want daar heeft men gespecialiseerde kennis omtrent historische taalkunde voor nodig. Daarom is het verheugend vast te stellen dat er de laatste tijd etymologische woordenboeken voor de dialectwoordenschat verschenen zijn. Voor de standaardtaal bestonden die al; het bekende *Etymologisch Woordenboek. Onze woorden, hun oorsprong en ontwikkeling* van J. de Vries en F. de Tollenaere beleefde in 2004 zijn 23ste (herziene en aangevulde) druk! - een bewijs van de grote belangstelling waarin de etymologie zich mag verheugen. Voor de dialectwoordenschat hebben we moeten wachten op prof. Weijnen van de Katholieke Universiteit van Nijmegen, die in 1996 zijn *Etymologisch dialectwoordenboek* in het licht gaf. Dat woordenboek werd in 2003 in een sterk vermeerderde vorm herdrukt - Weijnen was toen 93 jaar oud. De etymologie is blijkbaar een gezonde wetenschap.

De 'Vlaamse' dialectwoordenschat bleef in Weijners werk echter onderbelicht. Dat was in elk geval de motivatie van F. Debrabandere om in 2002 het *West-Vlaams Etymologisch Woordenboek (WVEW)* uit te brengen, in 2005 gevolgd door het *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaamse Etymologisch Woordenboek (OVEW)*. F. Debrabandere is vooral bekend om zijn *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk* (tweede, grondig herziene en vermeerderde uitgave in 2003), dat zeer veel goeds heeft teweeggebracht. Met dat boek was er eindelijk een toegankelijk naslagwerk waar de herkomst van alle Belgische familienamen stond toegelicht, een naslagwerk geschreven door een taalgeleerde die zijn sporen in de historische taalkunde had verdiend en die dus deugdelijke etymologische hypothesen van zotte fantasieën kon scheiden. Met zijn twee etymologische woordenboeken zet Debrabandere zijn werk voort om de resul-

DR. FRANS DEBRABANDERE

Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek

*De herkomst van de Oost-
en Zeeuws-Vlaamse woorden*

HET TAALFONDS

(W), zn. v.: tondeldoos. Samenst. van *baanst*, *banst* 'tondel' en *la* < *lade* 'kist, bak'; synoniem met Wvl. *baanstdoze* (De Bo).

baardessche, zie *bordessche*.

barge (G), zn. v.: trekschuit, binnen-vaartschip voor passagiers en goederen. Er was de barge Gent-Brugge-Oostende, ook Gent-Zelzate-Sas van Gent. Ook Wvl. *barge*. Mnl. *bargie*, *barse*, *baerdse* 'soort oorlogsschip'; Vnnl. *barsie* 'transportschip' (Kiliaan). E. *barge*. Ofr. *barge*, var. van Fr. *barque* < volkslat. *barica*, *barga* < Gr. *baris* 'Egyptische boot'.

baba (Al), zn. m.: drukte, omhaal, complimenten. Ook *baba maken* 'drukke maken'. Wellicht Fr. *b a b a* 'abc, elementaire kennis', als *baba* uitgesproken i.p.v. *beaba*. Ook *kinneken baba* (Al), een Aalsters reuzenkind, ongetwijfeld hetzelfde woord als Gents en Wvl. *kinnebaba* 'kind; kinderachtige jongen, vrouw of man' (zie i.v.).

babbe 1 (ZV), zn. v.: slabbetje. Ook Wvl. Verwant met *babbelen* 'de kaken bewegen'. Fr. *bave* 'kwijl' < Mfr. *baver* 'babbelen, kwijlen'. Volkslat. *baba* 'gebabbel van kinderen'.

babbe 2 (G), zn. v.: zonderlinge vrouw (mel.). Vgl. Wvl. *babe* 'sullige, truttige vrouw'. Ofwel uit de voornaam *Babe* < *Barbara* (De Bo). Voornamen komen wel meer als dusdanig voor (b.v. *Kalle*, *Bette*). Ofwel *babbe* 'gezwel' voor dikke vrouw.

babbelen, zie *bibbelen*.

baeilde (E), zn. v.: babbelaarster, kletskous. Met Ovl. *ld* < Fr. *l mouillé* in *babille* < *babiller* 'babbelen'.

babilen (ZV), **babinen** (ZV), ww.: babbelen, praten. Vanwege de betekenis kan in de eerste plaats aan Fr. *babiller* 'babbelen' worden gedacht. Maar

de var. *babinen* verwijst veeleer naar een afl. van Fr. *bobine* 'klos, spoel' met voortonige klinkerversterking. Vgl. Zndl. *aflopen als een bobijn* 'vlug praten'. Zie ook *babinen*.

babinen 1 (ZV), **bombinen** (Breskens), ww.: slordig aan elkaar naaien.

Afl. van Fr. *bobine* 'klos, spoel', met epenthetische nasaal in *bombinen* en voortonige versterking in *babinen*.

babinen 2, zie *babilen*.

babiole (G), zn. v.: beuzeling, prul, bagatel. Fr. *babiole*, *babole* 'bagatel' < It. *babbola*.

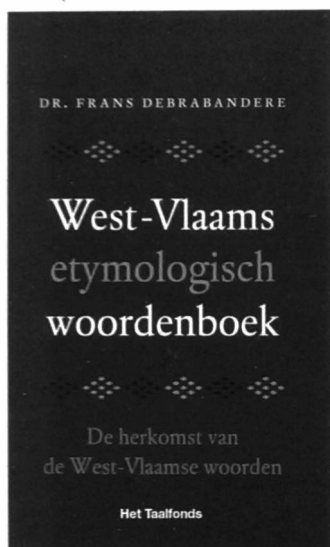
baboe, **boeboe** (ZO), zn. m.: schrik-aanjagend wezen. E. *baboon* 'baviaan, babok, wangedrocht' < Ofr. *babuin* > Fr. *babouin* 'baviaan', Mnl. *babuwijn*. Mlat. *babewynus*, It. *babuino*. Wellicht verwant met Ofr. *baboue* 'grimas, lelijk gezicht'. De vorm *boeboe* door klinkeranticipatie.

bachten (ZV), vz.: achter. Het behoort in Zeeland alleen nog tot het passieve taalgebruik en komt nog voor in plaatsnamen. 1266 *bachten*, Gent (CG). Gevormd met voorvoegsel *be-* en achtervoegsel *-en*, zoals *binnen*, *buiten*, *boven*, vgl. E. *behind*. – Bibl.: H. RYCKEBOER, *Het Westvlaamse bachten*. *WVD-kontakt* 9 (1995), 26-29.

badde (Petegem Oud.), **batte** (Huise), zn. v.: (prikkeldraad)afsluiting (Petegem), houten brug (Huise). Met Ovl. tennisverzachting en wellicht oorspronkelijker betekenis tgo. Wvl. *batte* 'voetpad, smal pad, toegang tot akker'. W. *batte* < ww. Fr. *battre* 'slaan' < Lat. *battere* < *battuere*. De betekenisontwikkeling kan via de Waalse betekenissen gevolgd worden: paalwerk ter beveiliging van oevers, dam van paalwerk, kade, houten bevloering over water > bruggetje, jaagpad > pad. – Bibl.: M. DEVOS, *Batte, een oud*

taten van etymologisch denkwerk voor een groot publiek te ontsluiten.

Hoe zijn de twee etymologische dialectwoordenboeken opgevat? De titels zijn voor een groot publiek herkenbaar, hoewel West-Vlaams, Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams eigenlijk niet zo'n goede termen zijn om dialectgroepen mee aan te duiden. Frans-Vlaams is een onderdeel

van het West-Vlaams; de westelijke dialecten in Oost-Vlaanderen hebben grotendeels een West-Vlaamse woordenschat (bijv. Eeklo), maar met een Oost-Vlaamse uitspraak. West-Zeeuws-Vlaanderen leunt aan bij het West-Vlaams; het Land van Hulst bij het Oost-Vlaamse Waasland. De Denderstreek in Oost-Vlaanderen spreekt dan weer geen Vlaams, maar Brabants. Debrabandere gaat in zijn inleidingen op de twee woordenboeken in op die problematiek en zegt dat er eigenlijk een 'Vlaams Etymologisch Woordenboek' geschreven zou moeten worden - met 'Vlaams' dan in de dialectologische betekenis van het woord (naast Brabants en Limburgs). De fusie van de twee woordenboeken lijkt me voor de toekomst inderdaad een goed idee.

Als bronnen voor zijn etymologische woordenboeken heeft Debrabandere plaatselijke en regionale dialectwoordenboeken genomen. De waarde van de amateurwoordenboeken is ongelijk, maar we mogen er toch vanuit gaan dat de opgenomen woorden ter plaatse inderdaad voorkomen. Heel wat woorden werden ook gelicht uit het *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten*, dat aan de UGent sedert 1972 wordt gemaakt. Helaas is het *Woordenboek van het Frans-Vlaams. Dictionnaire du flamand de France* (2005) van Cyriel Moeyaert te laat verschenen om nog woorden te kunnen leveren voor het West-Vlaamse Etymologisch Woordenboek.

Debrabandere heeft zich - terecht - toegespitst op dialectwoorden die niet in het A.N. voorkomen: dus geen woorden zoals *tafel*, *huis* of *muur*. De herkomst daarvan staat immers in de etymologische woordenboeken voor de standaardtaal. Ook woorden waarvan de herkomst eigenlijk zonder meer duidelijk is (iedereen snapt bijv. dat accorderen uit het Frans komt) of doorzichtige woorden als samenstellingen en afleidingen (zoals *achterklap* of *gierigheid*) werden wegens oninteressant weggelaten.

Heel wat woorden zijn niet tot het West-Vlaams of Oost-Vlaams beperkt, maar komen zelfs in heel Nederlandstalig België voor, zoals bijv. *blaffetuur* voor 'vensterluik', een woord dat door veel dialectsprekers als typisch voor hun eigen dialect wordt gehouden. Dat woord wordt dan ook in de twee woordenboeken uitgelegd: de herkomst van *blaffetuur* gaat terug op de tijd toen er nog papieren of perkamenten vensters bestonden; volgens Debrabandere is het woord een afleiding van *blavet*, verkleinwoord van het Oudfranse *bloi*, *blou*, *blau*, *blave*, dat 'blauw, bleek of blond' kon betekenen (voor meer uitleg: zie het WVEW, blz. 55 én het OVEW, blz. 64).

De woordenboekartikeltjes in beide woordenboeken zijn op dezelfde manier opgebouwd. Eerst is er het trefwoord in een naar het Nederlands 'genormaliseerde' spelling, zodat de dialectwoorden door

B

baai, zn. m.: lijfrok, borstrok, lijfje, (later) wollen trui. Er werd onderscheid gemaakt tussen *onderbaai* en *bovenbaai*. Naar de kleurnaam Fr. *baie* 'roodbruin' <Lat. *badius*.

baaiard (DB, P), zn. m.: koopje. Wvl. ook *hazaard*, *batje*. Wellicht afl. van Wvl. *baai* 'koopje, onverwachte meevaller' (DB). Misschien uit Fr. *bai* 'bes' te vergelijken met Nndl. *druifje* 'meevaller' (WNT).

baarloop, zn. m.: herbergkermis (DB), grote volkstoeloop (FS: K), bolspel in café, drukte (D). Mnl. *ter baren loopen*: naar de slagboom lopen, wedloop houden. Vgl. *bare*.

baatje, zn. o., dim. van *baai*. Uitdr. *ip zijn baatje krijgen/geven* (K) 'op zijn baadje krijgen/geven, een pak slaag krijgen/geven' wordt door de etymologen (m.i. niet overtuigend) verklaard uit Maleis *badjoe*, *baju* 'jasje'. Niet alleen De Bo schrijft op *zijn baatje geven/krijgen*, ook de Nederlander Harrebomée schrijft in 1853 *hij heeft op zijn baatje gehad* (zie *baai*). Wvl. *baatje* is nl. dim. van *baai*.

babbe 1 (DB, P), zn. v.: gezwel, kwab aan de wang (DB), bof (kinderziekte) (P). Wsch. verwant met Ndl. *bof*, Mnl. *boffe* 'dik gezicht'. Of van een wortel **bab* 'grimas'?

babbe 2, zn. v.: slab, kwijlboekje. Verwant met *babbelen* 'de kaken bewegen'. Fr. *bave* 'kwijl' <Mfr. *baver*'-*babbelen*, kwijlen'. Volkslat. *baba* 'gebabbel van kinderen'.

babeljotte, zie *papiljotte*.

babelute, zn. v.: babbelaarster, (maar ook) babbelaar, nl. soort karamel,

toffee in papiertje verpakt, vooral in trek in badplaatsen, ook *babbelere* (K). In de twee betekenissen afl. (vgl. *kaffielutte*, *herberglute*, *dronkelute*) van *babbelen* 'de kaken bewegen, knabbelen'.

babbezakken (GG: K), ww.: drinken, zuipen. Zie *verbabbe(l)zakken*.

babe (B), zn. v.: sullige, kwezelachtige, truttige vrouw, smakeloos geklede vrouw. Ofwel de voornaam *Babe* <*Barbara* (DB); vrouwennamen komen vaak voor als scheldwoorden (*Kalle*, *Sine*, *Sooize*, *Bette*). Ofwel <*babbe 1*, want de bet. 'dik, gezwollen, opgeblazen' gaat vaak over in 'slonzig, sullig'.

baboe (P), zn. m.: baviaan > wangedrochtig man, lomperd. E. *baboon* (zelfde bet.) <Ofr. *babuin* > Fr. *babouin* 'baviaan', Mnl. *babuwijn*. Mlat. *babewynus*, It. *babuino*, Sp. *babuino*. Wellicht verwant met Ofr. *baboue* 'grimas, lelijk gezicht'. Zie ook *babuk*.

babuk, **bagebuk** (O), zn. m.: babok, nors man, lomperd. Port. *baboca*.

bachten, vz., resp. bw.: achter, resp. achteraan. *Naar bachten gaan* 'naar de wc gaan'. Vgl. *Bachten de Kupe* 'Veurne-Ambacht, achter de IJzer'. 1266 *bachten*, Gent (CG). Gevormd met voorvoegsel *be-* en achtervoegsel *-en*, zoals *binnen*, *buiten*, *boven*, vgl. E. *behind*. – Lit.: H. RYCKEBOER, *Het Westvlaamse bachten*. *WVD-kontakt* 9 (1995), 26-29.

badden (O, P), zie *batten*.

badding (B, R), zie *batten*.

baf, zie *baffen*, *bafferen*.

baffen (O), ww.: slaan, slaag geven. Ook *baf* (O) 'klap, slag'. Wvl. *baven* 'hard slaan', *baffer* 'vuistslag op de rug' (DB), *bafe* (D) 'klap', *baffe*, *bave* (DB) 'kaakslag'. Ofr. *bafe* 'kaakslag met de rug van de hand'. *Bavetaarte* 'kaak-

Voorbeeldbladzijde uit het West-Vlaams Etymologisch Woordenboek.

iedereen opgezocht kunnen worden. Debrabandere neemt afstand van het gebruik om in lokale dialectwoordenboeken de trefwoorden in zelf ontworpen - en soms zeer wonderlijke - dialectspelling te

presenteren, waardoor de woorden ook voor de dialectsprekers zelf soms moeilijk op te zoeken zijn. Een vernederlandste spelling (weliswaar met enige toenadering tot het dialect, zie de inleidingen op beide woordenboeken) is overigens de enig mogelijke optie als men trefwoorden wil maken die voor een hele regio moeten gelden. Het is immers onmogelijk om al de lokale uitspraakvarianten van hetzelfde woord in één trefwoordvorm weer te geven. Elk trefwoord (eventueel + varianten ervan) wordt gevolgd door een vindplaats, meer bepaald de afkorting van een plaatselijk of regionaal dialectwoordenboek. Bij zelfstandige naamwoorden wordt ook het geslacht van het woord vermeld, als dat tenminste bekend is. Dan komen de betekenis(en) en betekenis-schakeringen. Hierna volgt dan uitleg over de geschiedenis van het woord, met vergelijkingen met oudere taalfases (Middelnederlands ...) en andere (oude) talen. Erg interessant zijn de bibliografische verwijzingen. Telkens als er over een bepaald woord een wetenschappelijk artikel is geschreven, wordt daarnaar verwezen. Voor meer inlichtingen over de opbouw van de woordenboekartikelen verwijzen we naar de inleidingen op beide werken.

De figuur van F. Debrabandere staat borg voor de wetenschappelijke gedegenheid van de etymologische uitleg. De auteur is steeds voorzichtig en durft het ook te zeggen als hij het niet weet. Zowel in het WVEW als in het OVEW staan, resp. op blz. 9 en blz. 8-9, lijstjes met duistere gevallen: voor het West-Vlaams zijn dat o.a. *benderen* 'regelen', *bol(le)zaard* 'hoge hoed', *lijzorboom* 'moerasspirea', *schavaander* 'reddingsgordel'... voor het Oost-Vlaams o.a. *aarzig* 'gierig', *baddevinus* 'sul', *kadijl* 'lawaaï' en *verpokjoenen* 'vernielen'...

De twee woordenboeken zijn op een gelijkaardige manier opgezet, maar toch signaleert de auteur de volgende verschillen. Allereerst heeft het OVEW kunnen profiteren van de commentaren en boekbesprekingen op het wat oudere WVEW - een aantal etymologieën konden daardoor in het OVEW worden aangepast of verfijnd. Op de tweede plaats blijkt West-Vlaanderen op dialectlexicografisch gebied een heel wat homogener regio te zijn dan Oost-Vlaanderen + Zeeuws-Vlaanderen, waardoor er in het laatste woordenboek veel meer verwijzingen nodig waren. Dat het OVEW toch maar even dik is als het WVEW wijdt Debrabandere aan "de grotere rijkdom aan oude en specifieke woorden van het conservatieve West-Vlaams" (OVEW, blz. 9).

Beide etymologische woordenboeken zijn voor een groot publiek bedoeld. Vaktermen zijn echter niet te vermijden als men een wetenschappelijk deugdelijke uitleg wil geven. Debrabandere neemt zijn doelpubliek au serieux en neemt dan ook een lijst met 'Taalkundige termen' op, waar elke gebruikte wetenschappelijke term op een bevat-

telijke manier staat uitgelegd. Beide woordenboeken bevatten uiteraard ook een bibliografie van de gebruikte woordenboeken en naslagwerken.

Laten we tot besluit de hoop uitspreken dat F. Debrabandere voor de Brabantse (inclusief Antwerpse) en de Limburgse dialectwoordschat hetzelfde werk zou willen doen als voor de Vlaamse.

F. Debrabandere, *West-Vlaams Etymologisch Woordenboek. De herkomst van de West-Vlaamse woorden.* Uitgeverij L.J. Veen Amsterdam/ Antwerpen (2002); 460 blz.

F. Debrabandere, *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams Etymologisch Woordenboek. De herkomst van de Oost- en Zeeuws-Vlaamse woorden.* Uitgeverij L.J. Veen Amsterdam/ Antwerpen (2005); 456 blz.